

9. Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760–1830. Київ : Основи, 1996. 317 с.
10. Рікер П. Сам як інший. Київ : Дух і літера, 2000. 458 с.
11. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення; пер. з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2010. 358 с.
12. Сірко І. Український щоденниковознавчий дискурс: аналіз актуальних класифікаційних схем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Серія: Лінгвістика. Вип. 22. С. 111–117.
13. Солонин Ю.Н., Дудник С.И. Судьба субъективного жанра в контексте европейской культуры XVII–XX веков. XVII век в диалоге эпох и культур. С.-Петербург, 2000. С. 11. URL: <http://anthropology.ru/ru/text/solonin-yun/sudba-subektivnogo-zhanra-v-kontekste-evropeyskoj-kultury-xvii-xx-vekov>.
14. Steinitz R. *Time, Space, and Gender in the Nineteenth-Century British Diary*. New York : Palgrave Macmillan, 2011. 279 p.
15. *The Pleasures of diaries : four centuries of private writing*; edited Bilythe R. New York : Pantheon Books, 1989. 488 p.
16. *Victorian Diaries: The Daily Lives of Victorian Men and Women*; edited Creaton H. London, 2001. 144 p.

Budzar M.M. The idea of the past as self-presentation means of the ukrainian nobleman of the second quarter of the XIX century (based on Hryhorii Galagan's youth diary)

In the article the problem of youthful self-determination of the representative of the Ukrainian regional elite – landowner, public and cultural and educational figure Hryhorii Galagan is researched. As a means of such self-presentation, was considered H. Galagan's conceptions about Ukrainian history, which were put down in his personal diary, which he kept at the age of 16 to 22 years old. The Ukrainian nobleman appears in it as the «hero of his time» before the challenges of the «Nicholas era», that is the time of the reign of Nicholas I, when the Russian Empire was experiencing the apogee of absolutism, and at the same time the emergence of national movements, including the Ukrainian. He appears in different spaces of social action – in an aristocratic salon, in a university auditorium, in a landowner estate.

The aim of the article is to analyze the formation mechanism of H. Galagan historical worldview as a member of the regional community – representative of the Left Bank Ukraine nobility. In this community, the modern national movement sprouted through its connection with the traditions of early-modern «Cossack Ukraine», through the formation of the «Cossack myth», through a rethinking of the folk culture traditions that has preserved the historical experience of the Ukrainian peasantry. The author used methods of archivalistics – genetic and problem personalization, as well as methods of source analysis, first of all attribution and chronology of the source. The problem analysis of H. Galagan's youth diary, first once fragmentary published at the end of the XIX-th century, is a tool for reproducing the complex process of designing the historical concepts of a person who faced before the most important challenges of his youth – the choice of identity. The answer to this challenge was given, in particular, by the way a young person interpreted the history of his Motherland.

Key words: H. Galagan, the Left Bank Ukraine, nobility, diary, history, self-identification.

REFERENCES

- [A. L.] (1898). Materialy dlja biografii G.P. Galagana: otryvki iz junosheskogo dnevnika G. P. Galagana, 1836–1841 [Materials for the biography of G.P. Galagan: excerpts from the youth diary of G.P. Galagan, 1836–1841]. *Kievskaja starina*, vol. 62, 7–9, pp. 189–224. [in Russian].
- Violle, K. (2004). Malaja kosmogonija avtobiograficheskikh proizvedenij [Small cosmogony of autobiographical works]. *Izvestija AN. Serija literaturny i jazyka*, vol. 63, 2, pp. 57–61. [in Russian].
- Zavarzina, Ye.V. (2007). Shchodennyk yak «materializovana» avtors'ka svidomist' [Diary as a "materialized" author's consciousness]. *Visnyk Kharkivs'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni V. N. Karazina – V. N. Karazin Kharkiv National University. Seriya: Filologiya*, issue 50, pp.177–180. [in Ukrainian].
- Institut rukopysu Natsional'noi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernads'koho (dali – IR NBU im. V.I. Vernads'koho) [Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine]. f. I, op. 1, spr. 93, 94 ark. [in Russian].
- IR NBUV, f. I, op. 1, spr. 94, 131 ark. [in Russian].
- IR NBUV, f. I, op. 1, spr. 6923, 14 ark. [in Russian].
- IR NBUV, f. I, op. 1, spr. 6936, 9 ark. [in Russian].
- Drach, I. (Trans.) (2003). *Istoriia rusiv [History of Russ]*. Kyiv: Veselka. [in Ukrainian].
- Kohut, Z. (1996). *Rosiis'kyi tsentralizm i ukrains'ka avtonomiia. Likvidatsiya Het'manshchyny [Russian centralism and Ukrainian autonomy. Liquidation of the Hetmanate]*. 1760–1830. Kyiv. [in Ukrainian].
- Riker, P. (2000). *Sam yak inshy [Just like another]*. Kyiv : Duh i litera. [in Ukrainian].
- Riuzen, I., V. Kam'ianets'(Trans.) (2010). *Novi shliakhy istorychnoho myslennia. [New ways of historical thinking]*. Lviv: Litopys. [in Ukrainian].

- Sirko, I. (2015). *Ukrains'kyi shchodennykovoznavchyi dyskurs: analiz aktual'nykh klasyfikatsiinykh skhem [Ukrainian Diary Studies: an analysis of current classification schemes]*. *Naukovy'i visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universy'tetu – Scientific Bulletin of Kherson State University. Seria : Linhvisty'ka*, issue 22, pp. 111–117 [in Ukrainian].
- Solonin, Ju. N., Dudnik, S. I. (2000). *Sud'ba subjektivnogo zhanra v kontekste evropejskoj kul'tury XVII–XX vekov. VII vek v dialoge jepoh i kul'tur. [The fate of the subjective genre in the context of European culture of the XVII – XX centuries]*. St. Petersburg. Retrieved from <http://anthropology.ru/ru/text/solonin-yun/sudba-subektivnogo-zhanra-v-kontekste-evropeyskoj-kultury-xvii-xx-vekov>. [in Russian].
- Steinitz, R. (2011). *Time, Space, and Gender in the Nineteenth-Century British Diary*. New York: Palgrave Macmillan. [in English].
- Bilythe, R. (Ed.) (1989). *The Pleasures of diaries: four centuries of private writing*. New York: Pantheon Books. [in English].
- Creaton, H. (Ed.) (2001). *Victorian Diaries: The Daily Lives of Victorian Men and Women*. London. [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.51)

Н.М. Товстоляк

**ДОКУМЕНТИ СІМЕЙНОЇ ІСТОРІЇ
МЕЦЕНАТА Г.С. ТАРНОВСЬКОГО**

Стаття побудована на маловідомих документах і новій інформації про сімейну історію українського мецената, поміщика і підприємця Григорія Степановича Тарновського (1790–1853). На основі майнових документів родинного архіву Тарновських, листів їх сучасників встановлено, що власником садиби Качанівка Г.С. Тарновський став у 1816 р. за заповітом його вітчима Г.Я. Почеки. У статті наведено невідомі факти про його дружину Ганну Дмитрівну Тарновську (1798–1853) та її родичів – знаменитих катеринославських дворян Алексеєвих. Її батько, Д.Л. Алексеєв, – багатий поміщик Півдня України, власник садиби Котівка, мав ступінь доктора Оксфордського університету. Сім'ї дворян Алексеєвих і Тарновських дружили, в 1820–1830 рр. Д.Л. Алексеєв і його зять Г.С. Тарновський одночасно розбудовували свої садиби (чудові будинки і парки); ними було зібрано великі бібліотеки, колекції живопису, антикваріату, історичних цінностей. У першій половині XIX ст. Г.С. Тарновський став засновником знаменитого культурного центру в Качанівці; його маєтки стали економічно розвиненими господарствами. Він був меценатом у мистецтві, живописі, музиці.

Ключові слова: Г.С. Тарновський, Г.Я. Почека, родина Алексеєвих, сімейна історія, садиба Качанівка, меценат.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення матеріалів про родинні зв'язки, життя, меценатську та громадську діяльність українського поміщика-підприємця, мецената, фундатора визначного українського історико-культурного центру у садибі «Качанівка» Парафіївського маєтку Чернігівської губернії Григорія Степановича Тарновського (1790–1853). У науковій та науково-популярній літературі, присвяченій власникам садиби Качанівка, закріпився усталений образ Григорія Степановича: поміщик, який отримував великі прибутки від важкої праці кріпаків і, задля задоволення власних амбі-

цій та інтересу до мистецтва, витрачав гроші, що відібрав від одних, на допомогу іншим – бідним митцям. Унаслідок вивчення архівних джерел, зокрема, документів родинного архіву Тарновських, нами було з'ясовано, що ця думка про Г.С. Тарновського та його родину помилкова. Висвітлити стосунки Г.С. Тарновського із дворянськими родинами Почек і Алексеевих на основі маловідомих джерел сімейної історії – мета даної статті.

Першим ґрунтовним дослідженням сімейної історії Г.С. Тарновського є наукова розвідка М.В. Тарновського «Український поет Тарас Григорович Шевченко і Григорій Степанович Тарновський (1788–1853)» [1] і родовід Тарновських, складений В.Л. Модзалевським та доповнений у 1939 р. М.В. Тарновським [2]. У нашій дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук «Меценати і суспільні діячі Тарновські, їх місце і роль в історії України XIX ст.» Г.С. Тарновському присвячено окремий підрозділ [3]. Деякі сторінки сімейної історії були висвітлені автором статті у публікаціях про Г.С. Тарновського, присвячених його меценатській та господарській діяльності [4; 5]. Але залишалася малодослідженою сімейна історія Григорія Степановича. У даній статті ми робимо спробу проаналізувати родинні документи, у тому числі майнові, що розкривають цікаві сторінки сімейної історії Г.С. Тарновського (йдеться про батьків, дружину та її родичів).

Так сталося, що найбільшим критиком Г.С. Тарновського став відомий радянський шевченкознавець П.В. Жур. У його книзі «Літо перше. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка» Г.С. Тарновському та його родичам майже повністю присвячена глава «Пани меценати і їх присні» [6]. П.В. Жур працював із родинним архівом Тарновських у Чернігівському історичному музеї, архівах Києва, Санкт-Петербурга (Ленінграда) та інших містах. На жаль, за наявності великої кількості джерел він, відповідно принципам марксистсько-ленінської ідеології, побачив лише негативні риси Г.С. Тарновського та членів його родини. Чого варта лише його характеристика Г.С. Тарновського: «Це був підстаркуватий, але бадьорий, сухорлявий дідок з величезним яструбиним носом і маленькими очима. Ніс був такий великий, що став притчею во язицех у сусідів. Дивовижний ніс Григорія Степановича чернігівський дотепник Ширай влучно називав серпом, що пожинає гроші» [6, с. 28]. Його дружину, Ганну Дмитрівну, П.В. Жур називає «потворно розповнілою, лімфатичною особою, що мовчки терпіла його мерзоти...» [6, с. 41]. Матір Григорія Степановича, Парасковію Андріївну Почеку, П.В. Жур охарактеризував як «гоголівську Коробочку», «стару скнару», що любила посутяжничати та спритно підсунути хабара» [6, с. 29].

Дійсно, збереглося недостатньо документів про життя подружжя Почек, родину Алексеевих, до якої належала Г.Д. Тарновська. Їхнє уважне вивчення спростовує негативні характеристики членів родини Г.С. Тарновського.

Григорій Степанович Тарновський – син Степана Яковича та Парасковії Андріївни Тарновських. Степан Якович,

нащадок генеральної козацької старшини, був ротмістром Кірасирського полку, у відставці обирався Пирятинським повітовим маршалком дворянства, Київським губернським маршалком дворянства, мав у власності понад 3 тис. душ кріпаків [2, с. 32], які після смерті успадкував його єдиний син Григорій Степанович Тарновський. Парасковія Андріївна, мати Григорія Степановича, була з родини Остроградських, отримала у посаг 303 душі кріпаків у Хорольському і Лубенському повітах [2, с. 32]. Григорію Тарновському не виповнилося й 10 років, як помер батько. Він разом з матір'ю Парасковією Андріївною успадкували маєтності С.Я. Тарновського і 3237 душ кріпаків, якими вона управляла до повноліття сина [2, с. 32].

Другим чоловіком П.А. Тарновської став Григорій Якович Почека, секунд-майор у відставці, Ніжинський повітовий казначей, директор Чернігівського приказу громадського піклування, директор чернігівських народних училищ та засідатель Чернігівського земського суду, Ніжинський повітовий маршалок дворянства у 1797–1809 рр., статський радник з 1807 р. У подружжя Почек не було спільних дітей. Свого пасинка Григорія Г.Я. Почека виховував як власного сина. У мемуарній літературі згадується, що вони разом займалися родинними справами. В.Л. Модзалевський у «Малоросійському родословнику» записав про Г.С. Тарновського: «... відомий був під ім'ям Почеки-Тарновського» [2, с. 35].

Коли С.П. Румянцев, син фельдмаршала П.О. Румянцева-Задунайського, вирішив продати свої чернігівські маєтки, подружжя Почек, за узгодженням із Г.С. Тарновським, якому вже було 18 років, їх придбало. Купча відомість датована 13 травня 1808 р. Документ свідчить про те, що подружжя за 300 тисяч крб. придбало «у спільні їх кошти» маєтності, що склалися у Чернігівській губернії Борзенського повіту з сіл Парафіївка, Рожновка, Туркенівка, Жабокриковка та хуторів Власовський, Петрушівка, Кругляки (усього 1852 душі кріпаків) [8, арк. 1]. Григорію Яковичу та Григорію Степановичу довелося позичати гроші, але маєтності були того варті. Фактично, половина майна належала Григорію Яковичу, а друга його частина – Парасковії Андріївні, але юридично воно не було розділене. У пункті 4 заповіту Г.Я. Почеки записано: «... рухоме моє майно, що складається із заводів: кінського, рогатої худоби, вівць і бджіл нерозділено з дружиною моєю в економіях розташовані подарував я вже давно під час купівлі ще мною названих маєтностей та віддав їх у довільне користування пом'янутому титулярному раднику Григорію Степановичу сину Тарновському. А наявності домової у мене немає і уся вона належить дружині моїй Параскевії Андріївній дочки як придбана нею на власні її гроші...» [9, арк. 2]. Отже, Григорій Степанович Тарновський фактично майже одразу став співвласником великого майна подружжя Почек.

Початок перебудови садиби припадає на скрутні часи для Російської імперії: напад наполеонівської Франції, бойові дії та руйнування господарства. Українські губернії

не були окуповані французькими військами, але українські дворяни воювали в армійських корпусах, ополченні, відправляли рекрутів, поставляли усе необхідне у діючу армію. Одним із організаторів ніжинського ополчення став рідний брат Григорія Яковича Матвій Якович Почека, маршалок дворянства Ніжинського повіту. Братам Почекам на той час було за п'ятдесят років, вони не воювали у діючій армії. Григорію Степановичу на початок війни виповнилося 22 роки, він не мав військового досвіду, служив у канцелярії чернігівського цивільного губернатора, керував господарством у своїх маєтках.

Парафіївський маєток Почек являв собою економічно розвинене господарство, але садиба Качанівка, що була розташована на його території, знаходилася у занедбаному стані. Власники вирішили її капітально перебудувати: було зведено другий поверх палацу та реконструйовано інші садибні споруди. Слід зазначити, що термін «палац» на той час не вживався, у всіх майнових документах він значиться як «качанівський дім». Назву «палац» почали широко використовувати лише в радянські часи.

До смерті вітчима у 1816 р. Григорій Степанович був неодружений і проживав разом із батьками, у тому числі і у Качанівці. До 1815 р. він перебував на цивільній службі у канцелярії Чернігівського цивільного губернатора, з листопада 1815 р. працював у відомстві Міністерства поліції, з січня 1816 р. служив у Санкт-Петербурзькій поліцейській драгунській команді у чині капітана. Поліцейські драгунські команди були особливими військовими формуваннями для внутрішньої служби, які сприяли збереженню громадського порядку та безпеки, тісно співпрацювали із поліцією. На військовій службі Г.С. Тарновський перебував недовго – у лютому 1817 р. поліцейські драгунські команди були реорганізовані у жандармські частини. 21 січня 1817 р. він звільняється і вирішує не продовжувати службу. Зміни у його житті були пов'язані з необхідністю управляти великою спадщиною, яку залишив його вітчим. За своїм заповітом від 20 грудня 1815 р. Г.Я. Почека їхній Парафіївський маєток, маєтності у Конотопському повіті Чернігівської губернії, а також придбаний ним особисто у князя Станіслава Понятовського маєток Потік, що на Київщині, заповів по смерті своїй дружині П.А. Почеці до її кончини, а після її смерті – у довічне та спадкове володіння її синові від першого шлюбу, титулярному раднику Григорію Степановичу Тарновському і надав йому повне право розпоряджатися цією власністю на свій розсуд. У п. 6 заповіту Г.Я. Почека записав: «... Я сподіваюсь, якщо у нього дітей не буде, то він майно, ним від мене отримане, не віддасть у чужі руки, як у мій рід тому, що він побажає і хто здобуде його дружбу і любов...» [9, арк. 2].

У кінці травня 1818 р. Г.С. Тарновський переїхав до Полтави та був зарахований на службу у канцелярію Малоросійського військового губернатора князя М.Г. Репніна [2, с. 34]. Парасковія Андріївна мріяла знайти для сина вигідну партію. У 1818 р. Григорій Степанович одружився з Ганною Дмитрівною Алексеевою, дочкою Дмитра

Ларіоновича Алексеева, маршалка дворянства Катеринославської губернії. У літературі про Тарновських мало згадок щодо родини Алексеевих. Вивчення майнових документів та мемуарні джерела дозволили нам спростувати усталену думку про подружжя Григорія Степановича і Ганни Дмитрівни Тарновських та їхніх родичів Алексеевих. Дмитро Ларіонович Алексеев (1772 – після 1833) – один із найбагатших поміщиків Катеринославщини; лише у Катеринославській губернії у 1827 р. йому належало понад 26 тисяч десятин землі. Протягом більш ніж 20-ти років обирався маршалком дворянства Катеринославської губернії, був дійсним статським радником, кавалером орденів св. Анни 2 ступеня, св. Володимира 2, 3, 4 ступенів [10, с. 88]. Він починав свою кар'єру військовим, потім виїхав за кордон. Професором І.О. Кочергіним встановлено, що до січня 1790 р. Дмитро Ларіонович удосконалював науки в Англії, у німецькому Геттінгені. Мандрував Німеччиною, Голландією, Францією, Швейцарією. Д.Л. Алексеев знав мови, був широко освіченою людиною, мав звання доктора Оксфордського університету [11, с. 91–92]. У Франції, за словами його друга В.Я. Ломиковського, він випадково придбав книгу про «небо і пекло», захопився ідеями Сведенборга, до Росії вже повернувся «з духом вільнодумства», випишував із Європи усі його твори, заказував переклад на російську з латинської, німецької, французької англійської мов [12].

Через хворобу Дмитро Ларіонович був звільнений із військової служби, переїхав до родового маєтку Котівка на Катеринославщині. Він одружився з В.І. Селецькою, дочкою Новоросійського губернатора І.Я. Селецького і М.Д. Апостол. Подружжя мало сина Петра (1803), дочок Ганну (1798), Олену (1799), Анастасію (1801) [10, с. 88–89]. Д.Л. Алексеев створив у родовому маєтку Котівка справжній культурний осередок. Його діти отримали гарну домашню освіту, знали кілька мов. У садибі була велика бібліотека, а інтер'єри панського дому вражали розкішшю: хазяїн збирав колекції антикваріату, творів живопису. Він особисто брав участь у плануванні чудового парку. У маєтку збиралися освічені люди та цікаві особистості. Одночасно з ними у 1820–1830 рр. розбудовував свою чернігівську садибу Качанівку їхній зять, Г.С. Тарновський, який у 40–50-ті рр. XIX ст. був активним членом Вільного економічного товариства.

До ведення свого господарства Д.Л. Алексеев, член Московського товариства сільського господарства, ставився відповідально. Він був поміщиком-підприємцем, цікавився новими технологіями. У такому середовищі вирости і його діти. В.Я. Ломиковський писав про Дмитра Ларіоновича: «...у бесідах привітливий, м'якосердий, в спілкуванні поблажливий і завжди скромний, як красна дівця, що вихована у високому теремі...» [13, с. 237]. Ганна Дмитрівна Тарновська успадкувала спокійний і розсудливий характер свого батька.

У родині панували мир та злагода. Ганна Дмитрівна була високоморальною жінкою, мудро ставилася до сто-

сунків свого чоловіка з іншими жінками. У Дніпропетровському національному музеї ім. Д.І. Яворницького зберігається портрет Ганни Дмитрівни Тарновської. Це – олійна копія 1878 р. з портрета, який не зберігся до нашого часу, виконана талановитим художником П.Т. Акуловим (1839–1921) на замовлення її племінника, відомого українського мецената та громадського діяча Г.П. Алексеєва. У травні 1834 р. Григорій Степанович Тарновський у Преображенській церкві м. Котівка Новомосковського повіту став хрещеним батьком її племінника Георгія Петровича [14, с. 134]. На портреті – жінка років тридцяти у багатому вбранні та з дорогоцінними прикрасами. Її очі сумні, бо у житті заможної красуні було усе, що можна побажати, але у шлюбі із Григорієм Степановичем не було дітей. Григорій Степанович і Ганна Дмитрівна багато грошей витрачали на виховання та освіту своїх численних племінників. У рідної сестри Г.Д. Алексеєвої, Олени Дмитрівни Троцини, що жила з родиною неподалік Качанівки, було троє синів і четверо дочок, яким тітка виділила багатий посаг.

Ганна Дмитрівна часто хворіла. У 1830 р., в одному з листів до І.Р. Мартоса, В.Я. Ломиковський згадував про швейцарського лікаря – шарлатана, який за 4 тис. руб. на рік безрезультатно лікував гомеопатичними засобами перелом обох ніг у Г.Д. Тарновської [12, с. 118]. Після цієї травми і до кінця життя вона часто страждала на сильні болі, що пояснює фразу композитора М.І. Глінки про Г.Д. Тарновську: «Ганна Дмитрівна, дружина його, була жінкою приземистою і вельми товстою, дуже мовчазною; полюбляла, щоб дівки їй розтирали ноги...» [13, с. 130].

Садиба Котівка Алексеєвих і садиба Качанівка Тарновських розбудовувалися майже одночасно. Фактично, обидва українські історико-культурні осередки сформувалися у першій половині XIX ст. Цей процес продовжували у другій половині XIX ст. відомі колекціонери і меценати Г.П. Алексеєв і В.В. Тарновський – молодший. За часи господарювання Григорія Степановича Качанівка славила своєю красою та гостинністю. Господарі радо зустрічали гостей, утримували оркестр музикантів, набраних із талановитих кріпаків. Гостями садиби були знамениті митці того часу: композитор М.І. Глінка, художники В.І. Штернберг, Т.Г. Шевченко, Л. Жемчужников, історик М.А. Маркевич, поет В. Забіла та багато інших.

Якби не Григорій Степанович Тарновський, то на Качанівку б чекала доля звичайного дворянського помістя. Це пов'язано із багаторічним судовим процесом, позивачами якого були родичі Г.Я. Почеки брати Горголі, які були незадоволені його заповітом та претендували на передачу їм значної частини його спадщини. Через п'ять років по смерті П.А. Почеки (1824 р.) вони у 1829 р. звернулися до Г.С. Тарновського із претензіями на спадщину. Можливо тому, виїжджаючи за кордон у вересні 1830 р., Григорій Степанович склав заповіт, у якому передавав дружині маєтності, отримані у спадщину від Г.Я. Почеки, а родові маєтності Тарновських передавав прямим нащад-

кам – своїм двоюрідним братам Василю та Петру Васильовичам Тарновським [15, арк. 2].

Для збереження цілісності майна він зробив декілька юридично регламентованих дій. У 1842 р. поміщик продав майно, що перейшло до нього від Г.Я. Почеки, своїй дружині Г.Д. Тарновській за 395600 руб. [16]. У 1846 р. Ганна Дмитрівна оформила заповіт, в якому маєтності за купчою 1842 р. після її смерті переходили у повну спадкову власність Григорія Степановича [17]. Багато років повіреним у майнових справах Почек і Тарновських був Іван Іванович Буліч, титулярний радник, власник хутору Булічевський при с. Парафіївка Борзенського повіту. Цікавим є той факт, що Іван Іванович – правнук поручика Сербського полку Миколи Родіоновича Буліча, який значився прикажчиком у Владиславичів, власників Парафіївки у першій половині XVIII ст. Микола Родіонович мав у своїй власності землі, частину яких він продав ніжинським грекам Федору Болгарину і Фомі Мачемачу, а потім ті землі придбав Ф.І. Коченовський. І.І. Буліч сумлінно виконував свої обов'язки, був своєю людиною у родині Тарновських, якій Григорій Степанович доручав дуже відповідальні справи. Його підписи є на майнових документах Тарновських. Іван Іванович помер у червні 1840 р., похований біля церкви Святого Георгія Хозевіта у садибі Качанівка. Поряд з ним у 1852 р. було поховано і його двадцятирічну дочку Марію, над похованням якої поставили чавунну плиту (одну на двох), що збереглася до нашого часу. Отже, майнові документи дозволили встановити прізвище людини, яка багато зробила для Тарновських, але про яку нічого не було відомо.

Численні спадкоємці намагалися отримати свою частину спадщини, але Григорій Степанович склав заповіт, за яким після своєї смерті Парафіївку та інші свої маєтності заповів своєму двоюрідному племіннику В.В. Тарновському (1810–1866). Так було збережено цілісність Парафіївського маєтку від роздрібнення між спадкоємцями, забезпечено подальший розвиток знаменитої своєї культурними традиціями садиби Качанівка.

Вивчення архівних матеріалів щодо життя та діяльності родини Г.С. Тарновського залишається актуальним напрямком сучасних історичних досліджень і має неабияке значення у роботі таких музейних установ, як Чернігівський обласний історичний музей ім. В.В. Тарновського та Національний історико-культурний заповідник «Качанівка».

ДЖЕРЕЛА

1. Тарновський М.В. Український поет Тарас Григорович Шевченко і Григорій Степанович Тарновський (1788–1853). *Хроніка*. 2000. 1997. Вип. 19–20. С. 104–128.
2. Тарновские. Модзалевський В.Л. *Малоросійський родословник*. Т. V. Вип. 1. Київ : 1996. 96 с.
3. Товстоляк Н.М. Меценати і суспільні діячі Тарновські, їх місце і роль в історії України XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук 07.00.01. Дніпропетровськ, 2006. 16 с.
4. Товстоляк Н.М. Меценат Григорій Степанович Тарновський (1790–1853). *Історія та культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки*. Науковий щорічник. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2007. Вип. 4. С. 99–107.
5. Товстоляк Н.М. Меценат Г.С. Тарновський: нові матеріа-

ли до історичного портрету. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works* / edited by M.A. Zhurba. Montreal: CPM "ASF", 2019. Issue 1 (6). pp. 79–82

6. Жур П.В. Літо перше. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. Київ : Дніпро, 1979. 278 с.

7. Поचेки и Пучковские. Модзалеvский В.Л. Малороссийский родословник. Том IV. Киев : Типо-литорафия «С.В. Шульженко», 1914. С. 203–206.

8. Чернігівський обласний історичний музей ім. В.В. Тарновського (далі – ЧОІМ), ал. 112.

9. ЧОІМ, ал. 504/1/4.

10. Заруба В.М. Катеринославські дворяни: матеріали для біографістики, генеалогії та персоналістики. Дніпро : ЛІРА, 2019. 1024 с.

11. Кочергін І.О. Катеринославський дворянський рід Алексєєвих. *Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження*. Вип. 13. 2015. С. 88–96.

12. А.Л. Отрывок из дневника В.Я. Ломиковского. *Киевская старина*. Т. 48. № 11. 1895. С. 230–243.

13. Глинка М. Записки. Ленінград: Гос. музыкальное изд-во, 1953. 283 с.

14. Абросимова С.В. Катеринославські дворяни Алексєєви (за документами родинного архіву). *Південна Україна XVIII–XIX ст.: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ*. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2003. Вип. 7. С. 126–140.

15. ЧОІМ, ал. 504/2/3.

16. ЧОІМ, ал. 504/2/22.

17. ЧОІМ, ал. 504/2/15.

Tovstoliak N.M. Documents of the family history philanthropist H.S. Tarnovskyi

The article have been based on a little known documents and new information about family history of Ukrainian philanthropist, landowner and owner of a business Hryhorii Stepanovych Tarnovskyi (1790–1853). On the base of property documents of Tarnovskyi's family archive, their contemporaries letters, it was ascertain that H.S. Tarnovskyi became of Kachanivka Estate owner in 1816 by his stepfather H.Ya. Pocheka's testament.

In this article provides unknown information about his wife – Hanna Dmytrivna Tarnovska (1798–1853) and her family, well-known Katerinoslav nobles Aleksieiev. His father, D.L. Aleksieiev, – rich landowner of Ukrainian South, owner of Kotivka Estate, he was a Doctor of Science of Oxford University.

Noble family Aleksieiev and family Tarnovskyi were friends, in 1820–1830 D.L. Aleksieiev and his son-in-law H.S. Tarnovskyi built their Estate at the same time: there were beautiful manor-houses and parks. In H.S. Tarnovskyi's Kachanivka Estate and D.L. Aleksieiev's Kotivka Estate they completed great libraries, collections of paintings, antiquary, historical valuables.

At the first part of 19th century H.S. Tarnovskyi was founder of famous cultural centre in his Kachanivka. There were economic developed farms and plants in his Estates. He was philanthropist of arts, poets and musicians. H.S. Tarnovskyi had an orchestra at Kachanivka which was the first to play some of the musical pieces, created by M.I. Hlynka in Kachanivka. The Kachanivka Estate was visited famous Ukrainian poet and painter, friend of Tarnovskyi's family T.H. Shevchenko.

Key words: H.S. Tarnovskyi, H.Ya. Pocheka, family Aleksieiev, family history, Kachanivka Estate, philanthropist.

REFERENCES

1. Tarnovskyi, M.V. (2000,1997). Ukrainskyi poet Taras Hryhorovych Shevchenko і Hryhorii Stepanovych Tarnovskyi (1788–1853). [Ukrainian poet Taras Hryhorovych Shevchenko and Hryhorii Stepanovych Tarnovskyi (1788–1853)]. *Khronika*, issue 19–20, pp. 104 – 128. [in Ukrainian].

2. Modzalevskyi, V.L. (1996). *Malorosiyskiy rodoslovnyk [Little Russian ancestor]*. Vol. V, issue 1. Kyiv. [in Ukrainian].

3. Tovstoliak, N.M. (2006). *Metsenaty i suspilni diiachy Tarnovskiykh mistse i rol v istorii Ukrainy 19 st. [Patrons and public figures Tarnovskiy, their place and role in the history of Ukraine of the nineteenth century]*. (Candidate's thesis). Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].

4. Tovstoliak, N.M. (2007). *Metsenat Hryhorii Stepanovych Tarnovskyi (1790–1853)*. [Philanthropist Hryhorii Stepanovych Tarnovskyi (1790–1853)]. *Istoriia ta kultura Prydniprov'ia: nevidomi ta malovidomi storinky: Naukovyi shchorichnyk*, issue 4, pp. 99 – 107. Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnykivnyi universytet. [in Ukrainian].

5. Tovstoliak, N.M. (2019). *Metsenat H.S. Tarnovskyi: novi materialy do istorichnoho portretu [Philanthropist H.S. Tarnovskyi: new materials for historical portraiture]*. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works*. Edited by M.A. Zhurba, issue 1 (6), pp. 79–82. Montreal: CPM "ASF". [in Ukrainian].

6. Zhur, P.V. (1979). *Lito pershe. Z khroniky zhyttia i tvorchosti Tarasa Shevchenka. [The first summer. From the chronicle of Taras Shevchenko's*

life and work]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].

7. Modzalevskyi, V.L. (1914). Pocheki i Puchkovskiy. [The Pocheki i Puchkovskiy]. *Malorossiyskiy rodoslovnyk*. Vol.4, pp. 203 – 206. Kyev: Typo-lytorafyia «S. V. Shulzhenko». [in Russian].

8. Chernihivskiy oblasnyy istorychnyy muzei im. V. V. Tarnovskoho (dali ChOIM), al. 112.

9. ЧОІМ, ал. 504/1/4.

10. Zaruba, V.M. (2019). *Katerynoslavskiy dvoriyani: materialy dlia biohrafistyky, henealohii ta personalistyky. [Katerynoslav nobles: materials for biography, genealogy and personalization]*. Dnipro: LIRA. [in Ukrainian].

11. Kocherhin, I.O. (2015). *Katerynoslavskiy dvorianskiy rid Aleksieievyykh [Katerynoslav noble family of Alekseev]*. *Prydniprov'ia: istoriko-kraieznachchi doslidzhennia*, issue 13, pp. 88 – 96. [in Ukrainian].

12. A. L. (1895). *Otryvok iz dnevnika V.Ya. Lomykovskogo [Excerpt from the diary V.Ya. Lomikovsky]*. *Kyevskaia starina*, vol. 48, 11, pp. 230 – 243. [in Russian].

13. Glinka, M. (1953). *Zapiski [Notes]*. Leningrad: Gos. muzykalnoe yzd-vo. [in Russian].

14. Abrosymova, S.V. (2003). *Katerynoslavskiy dvoriyani Aleksieiev (za dokumentamy rodynnoho arkhivu)*. *Pivdenna Ukraina 18-19 st.: Zapysky naukovo – doslidnoi laboratorii istorii Pivdennoi Ukrainy ZDU*, issue 7, pp. 126–140. Zaporizhzhia: RA «Tandem – U». [in Ukrainian].

15. ЧОІМ, ал. 504/2/3.

16. ЧОІМ, ал. 504/2/22.

17. ЧОІМ, ал. 504/2/15.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.51)«1864»

A.I. Непреба

ІСТОРИЧНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 р.

У статті розглядаються особливості функціонування судових органів до впровадження судової реформи 1864 року, а також після її реалізації. Півтора століття у вітчизняній і зарубіжній історичній та юридичній літературі точаться суперечки навколо феномена Судової реформи 1864 року в цілому і окремих її аспектів. Ще і досі студіюються принципи та інститути нової судової системи, уведені реформою.

Стаття присвячена аналізу ряду дискусійних проблем підготовки, реалізації, змісту Судової реформи 1864 року, а також історичній обумовленості її проведення. Одним із таких питань є проблема «своєчасності» реформи і готовності російського народу до сприйняття її принципів та інститутів.

Автор звертається до аналізу конституційного потенціалу судової реформи через випереджальний розвиток незалежної судової влади. Найважливіше досягнення судової реформи бачиться у встановленні самостійної, незалежної від адміністрації судової влади; визначений її зв'язок із верховною владою царя; наведені найважливіші параметри судової влади відносно державно-правових реалій XIX ст. Необхідність проведення судової реформи сприяла створенню більш досконалої системи судочинства в державі.

Ключові слова: судова реформа, судова влада, Судові статуту 1864 року, правосвідомість, мировий суд.

Сьогодні, в умовах соціально-економічних протиріч, а також важливих змін, перш за все в судовій системі, виникає необхідність детального розгляду передумов здійснення судової реформи 1864 року, вивчення досвіду сучасників даної реформи.